

TÖRTÉNETI KERTEK ÉS KERTTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A magyar kastélykertek felmérése

HISTORIC GARDENS, GARDEN HISTORICAL RESEARCHES

Survey of Hungarian Castle Gardens

Fekete Albert¹, Herczeg Ágnes², Kollányi László³, Sárospataki Máté⁴, Vajda Szabolcs⁵

¹PhD, DLA, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Budapest,
Magyar Kertörökség Alapítvány

Fekete.Albert@uni-mate.hu

²PhD, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Budapest,
Magyar Kertörökség Alapítvány

Herczeg.Agnes@uni-mate.hu

³PhD, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Budapest
Kollanyi.laszlo@uni-mate.hu

⁴PhD, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Budapest
Sarospataki.Mate@uni-mate.hu

⁵PhD, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Budapest
Vajda.Szabolcs@uni-mate.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A hazai kertörökség kutatása régi múltra tekint vissza. Az egyes konkrét kastélykertekhez kapcsolódó kutatásokon túl az első átfogó listák, felsorolások a hetvenes években készültek, és elsősorban Őrsi Károly és munkatársai nevéhez fűződtek. Az egykori Országos Műemléki Felügyelőség keretein belül 1962-től kezdődtek a kutatások, és ekkortól beszélhetünk a történeti kertek kutatásáról, védelméről, megőrzéséről és a kertörökség szisztematikus számbavételéről. Szisztematikus adatbázis-fejlesztésről, -rendszerezésről, adatgyűjtésről ekkor még nem beszélhetünk; a kertlisták a kertek nevéen, a települések megnevezésén túl csak az értékességre vonatkozóan tartalmaztak adatokat. A műemlékvédelem keretein túlnyúló átfogó kertarchívum kialakítása csak az 1990-es években kezdődött meg az akkori Kertészeti Egyetemen a Magyar Kerttörténeti Archivum kezdeményezésével, amelynek már kitűzött célja volt, hogy egységesítse a kertekről rendelkezésre álló adatokat, és adatbázisba rendezze azokat. Ekkor készült el a historicgarden.hu adatbázis is, amely az első átfogó közösségi részvételen alapuló adatgyűjtésre alapult. A későbbi évek során aktív oktatói és hallgatói részvétellel készült kutatás és kutatási módszertan a történeti értékű kastélykertek felmérése és rendszerezése. A cikk a kutatás aktuális eredményeit, a kastélykertek szerepét a hazai kertörökségben és a magyar történeti kert adatbázis jelenlegi helyzetét foglalja össze.

ABSTRACT

The research traditions of the Hungarian garden heritage *go back a long way*. Besides the first researches of garden history related to some particular locations the preparations of a compre-

hensive list of the historic gardens in Hungary was put together which was associated primarily with Károly Őrsi and his colleagues during the 1960's. The National Office for the Protection of Historic Monuments undertook a historical garden research in 1962 which represented the beginnings of a consequent protection, preservation and a methodical reviewing of the Hungarian garden heritage. However, a systematic database wasn't considered to be a fundamental part of this garden preservation activity as far as important heritage information and data of the listed gardens were still missing. Completing the content and the preparations for an improved garden list started only at the beginning of 1990's. At the former University of Horticulture a Historic Garden Archive has been created with special references to the most interesting scientific data. This was the moment, when the *historicgarden.hu* database—built up with the help of large community participation—has been prepared and published. Later on, thanks to the involvement of a substantial number of students and university staff members, a survey methodology of historic gardens was developed. This article is a brief overview of this complex research with references to the castle gardens, highlighting their importance in the Hungarian garden heritage.

Kulcsszavak: kertörökség, kastélykert, történeti kert, kertfelmérés, kerttörténet

Keywords: garden heritage, castle garden, historic garden, garden survey, garden history

1. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

A magyar kertörökség kivételesen gazdag, történeti értékű kertjeink száma több ezerre tehető. Sajnos ezek többségéről nem rendelkezünk sem kerttörténeti dokumentációval, sem a kertek jelenlegi állapotát hitelesen ismertető, naprakész adatokkal. Ezek hiányában a szervezett és következetes kertörökség-védelem lehetetlen.

A történeti kertek – eredeti funkciójukat tekintve – több csoportba sorolhatók. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- világi kertek (kastélykertek, kúriakertek, vadaskertek, villakertek);
- egyházi kertek (rendházak kertjei, kolostorkertek, templomkertek, vadaskertek, villakertek/nyaralókertek, palotakertek);
- intézménykertek (kórház- és szanatóriumkertek, kutatóállomások kertjei, állatkertek, múzeumkertek stb.);
- gyűjteményes kertek (arborétumok, botanikus kertek és egyéb növénygyűjtemények);
- közkertek (közparkok);
- temetőkertek, kegyeleti parkok, történelmi emlékhelyek.

A felsorolt kategóriák közül jelen tanulmány tárgyát a magyar kastély- és kúriakertek – mint kiemelten értékes kertörökségi helyszínek – felmérési és értékelési módszertanának bemutatása képezi. A módszertan alapul szolgálhat más kertörökségi kategóriák kutatási módszertanának kidolgozásához is.

2. PROLÓGUS. KASTÉLYKERT-ÉRTELMEZÉSEK

2.1. Észlelésre programozott helyszín

A kastélykert időben és térben tervezetten tárul fel a látogató előtt; növényi és egyéb természeti alkotóelemeinek köszönhetően olyan élő rendszer, amely az idő múlásával folyamatosan változik. A kertbejárás során komplex hatások érik a látogatót: hangok, illatok és szagok, különböző időjárási, kinesztetikai és taktilis hatások s mindezek által felidézett emlékek, asszociációk (Berthoz, 1997). Kertben sétálni tehát egy összetett orientációs, térérzékelési és esztétikai élmény.

Izgalmas kastélykerti sétautak bemutatásával, irodalmi értékű leírásaival számos korabeli szerző műveiben is találkozunk, úgy itthon, mint külföldön (Kazinczy, 1880; Dézsi, 1916; Straus, 1935; Hoog, 1982; Paget, 1987, Berthoz, 1997).

A híres kerti sétautak között kiemelt helyet foglal el XIV. Lajos mintegy másfél órás versailles-i promenádja. A napkirály számos diplomatát és államfőt is meginvitált séta- és beszélgető partnerként közös kertbejárásra. A versailles-i kastélykertet 1664-ben a nagyközönség előtt is megnyitották. A kert bejárását segítő, annak látványosságait ismertető első leírást 1668-ban publikálták, míg az első hivatalos „kerti kalauz” 1674-ben jelent meg. A versailles-i kert kapui azóta is nyitva állnak a nagyközönség számára, s a számos ajánlott túraútvonal többsége ma is XIV. Lajos sétaútjának legfőbb látványosságait mutatja be.

2.2. Megtervezett látvány

A tájképi kert az 1720–30-as években a tájképfestészet egyik válfajaként bontakozott ki, s célja a képszerű látvány megteremtése volt. A kertművészet eszközeivel kialakított látványok kezdetben 17. századi francia festők (Claude Lorrain, Nicolas Poussin) ideális vagy klasszikus tájképeihez igazodtak, amelyeket az itáliai reneszánsz kert inspirált (Parret, 1988).

Az erős képi hatásokban bővelkedő, fordultatos kerti sétautak kialakítása, a hirtelen feltáruló látványok és meglepetések tudatos beépítése a kert programjába vonzerőt jelentenek a látogatók számára. Egy 2014-es angliai felmérés során laikusokat és tájépítészeket egyaránt megkérdeztek arról, hogy melyik Anglia legikonikusabb kastélykertje. A több ezer választ feldolgozva érdekes eredmény jött ki: mind a laikusok, mind pedig a tájépítész szakemberek csoportjában a Rousham House Garden (Oxfordshire) győzött (Fekete, 2019). A közismert szigetországi kert tervezői között a 18. század olyan nagy mesterei is említhetők, mint Charles Bridgeman vagy William Kent. A roushami kastélypark látogatócentrikus erényeit, amelyeknek köszönhetően a versenyben diadalt aratott, Hal Moggridge kortárs angol tájépítész a következőképpen foglalta össze: „A kert sétaútjai számos izgalmas meglepetést tartogatnak: váratlan találkozást egy haldokló gla-

diátorral, Apolló elsuhanó képét, vagy egy gótikus malomépület lezárta hosszú látványtengelyt, ősi kőhidat vagy távoli facsoportot, esetleg egy eldugott zugba rejtett pihenőt” (URL3). A kompozíciós hangsúlyok, a meglepetésszerűen feltárló kilátások, művészeti alkotások és a tervezett látványtengelyek – egyszóval a művészi megformálás – teszik a kastélykertet fogyasztható turisztikai terméké.

2.3. Történelmi olvasókönyv

A turisztikai vonzerő és érték a kastélykert történetiségének köszönhető. Egy kastélykert értéke nem méretéből, hanem tartalmából, összetevőiből adódik. Történetiségét a kastélyépület építéstörténete, a kastély-kert együtteshez köthető nevezetes személyiségek, események is befolyásolják.

A kastélykert bármely történelmi korban létrejöhetett, s ennek megfelelően több korszak lenyomatát hordozhatja. A legtöbb kert nem is csak egyetlen stílustörténelmi korszak jegyeit őrzi, hanem az idők során az újabb és újabb korok kertépítészeti elemeit és ideológiáit halmozza. A Chatsworth House Garden (Devonshire, Egyesült Királyság) esetében például az ötszáz éves múltra visszatekintő kastélykert az első brit helyszínek egyike, ahol francia mintára barokk kertet alakítottak ki, amelynek egyes elemei – mint például az 1696-ban épült kaszkád – a mai napig fennmaradtak, és a kert attraktív látványelemeit képezik (Lees-Milne, 1970). A chatsworth-i kastélykert egyes stílustörténelmi rétegei neves szakmai alkotókhoz köthetők: George London, William Kent, Lancelot 'Capability' Brown, Sir Jeffrey Wyatville, Sir Joseph Paxton, vagy akár a kortárs alkotó, Kim Wilkie egyaránt hozzájárult tudását és tapasztalatát a századok során a kert folyamatos fejlesztéséhez. A történelmi rétegek együttes ismerete segít megérteni a kert mondanivalóját, üzenetét. „A főúri kastély-park együttesek olyan modell helyzetnek tekinthetők, melyből a palota–kastély–udvarház–polgárház–parasztház vonalán a modell növényi és tudáselemei demokratikusan szóródtak” (Szabó, 2000).

2.4. Összetett rendszer

A történelmi érték felismerése, interpretálása környezeti tényezők függvénye is. Viszonylagos épségben fennmaradt, jól kutatható és dokumentálható kertek esetében egyértelmű tervezői állásfoglalás lehetséges a teljesen megváltozott, leromlott, történelmi értékeket már csak részben tartalmazó helyszínekhez képest. Utóbbiak történetileg is hiteles felújítása és bemutatása összetett és felelősségteljes feladat, hiszen a hiányzó történelmi adatokat műemléki szempontból is vállalhatóan kell pótolni, kiegészíteni.

A kastélykert nem egyszerűen reprezentációs célú díszkertként értelmezendő. Megalakulásakor kiszakíthatatlan részét képezte egy összetett, kulturális-történelmi, ökológiai és nem utolsósorban gazdasági rendszernek. Éppen ezért volt,

lehetett működőképes és fenntartható. Jelentős történelmi és művészeti töltetű rendszer tehát, amely csak egységében tárgyalva értelmezhető. A *Firenzei Karta* szerint a civilizáció és a természet közötti szoros kapcsolat kifejezője.

3. A MAGYAR KASTÉLYKERT FELMÉRÉSEK MÓDSZERTANA

A magyar kastélykertek módszeres feltárására a következő elvi koreográfiát jelöljük meg:

- az összes kertörökségi helyszín számbavétele,
- a kiemelt jelentőségű helyszínek meghatározása,
- a kiemelt jelentőségű helyszínek egyedi feltárása (történeti kutatás, illetve a kert jelenlegi állapotának felmérése és értékelése).

3.1. Az összes kertörökségi helyszín számbavétele

Jelenleg Magyarországon a hivatalosan elfogadott kertörökséget a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről szerinti, műemlékvédelem alá eső kertek és/vagy a történeti kertté nyilvánított kertek jelentik. A történeti kertekről nyilvántartott adatokat a Miniszterelnökség Építészeti, Építésügyi és Örökségvédelmi Helyettes Államtitkárság által működtetett IVO műemléki és a régészeti védettségek nyilvántartását kezelő rendszer tárolja. Ez az adatbázis jelenleg húsz körüli történeti kertet és mintegy nyolcszáz műemlékileg érintett kertet tartalmaz.

A magyar kertörökség kutatása nagy múltra tekint vissza. Az egykori Országos Műemléki Felügyelőség keretein belül 1962-től kezdődően beszélhetünk a történeti kertek szervezett kutatásáról, védelméről, megőrzéséről és a kertörökség szisztematikus számbavételéről.

Az elmúlt évtizedek során létrejött hazai és határon túli kertadatbázisok különböző helyen, időszakban készültek és eltérő számú történeti kertet tartalmaztak. A Tájépítészeti Karon (Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézetének jogelődje) a 2000-es évek elején létrehozott Magyar Kerttörténeti Archívum (URL1) olyan digitális gyűjtemény, amely ezeknek a korábbi, különböző adatbázisoknak az integrálását kezdte el, önkéntes és interaktív, online résztvevők közreműködésével egészítve ki a kerttörténeti adatokat.

A 2021-ben megalakult Magyar Kertörökség Alapítvány célul tűzte ki, hogy létrehozzon egy átfogó Magyar Kertörökség Archívumot. Az archívum életre hívásának legelső és egyik legfontosabb feladata, hogy a Magyar Kerttörténeti Archívum anyagából kiindulva, azt a lehető legszélesebb körben az eddigi történetikert-nyilvántartásokkal, továbbá egyéb műemléki kutatásokkal, tudományos igényű irodalmi és internetes forrásfeldolgozással, valamint helyszíni bejárások-

kal alátámasztottan állítsa össze a magyar kertörökség lehető legteljesebb adatárát. Az archívum összeállítása 2021 októberében elkezdődött, az integrált adatbázis jelenleg több mint kétezer hazai kertről tartalmaz információt (Kollányi et al., 2021).

Magyarország történelméből és geopolitikai helyzetéből adódóan a magyar kertművészet kutatása határon túli területeket is érint. E műemlékek a Kárpát-medencében élők közös kulturális örökségét képezik. A határon túli magyar vonatkozású kastélykertek kutatása, felmérése és dokumentálása is a Magyar Kertörökség Archívum részét képezi, s az adatbázis – integrálva a határon túli kastélykertek felméréseit (Fekete, 2007; Fekete, 2012; Sárosipataki, 2014; Fekete, 2019) – jelenleg mintegy kétszáz határon túli kert adataira terjed ki (Kollányi et al., 2021).

3.2. A kiemelt jelentőségű helyszínek meghatározása

A magyarországi kastélykertek átfogó listájának összeállításában a felmérésben meghatározott egyes területegységek (megyék) kertlistáinak összeállítása alapvető feladat. A megyei listák összeállításánál négy érték kategóriába soroltuk a kastélykerteket:

- (1) Kevésbé jelentős helyszín: nincs (és nem is volt) számottevő kert vagy kerti elem.
- (2) Jelentős helyszín: volt számottevő kert, de már nincs; a kert térszerkezete, tömegarányai romlanak, növényzete pusztul.
- (3) Értékes helyszín: van számottevő kert vagy kerti elem, a kert turisztikai vonzerővel bír, de a szakszerű helyreállítás/kezelés hiányzik.
- (4) Kiemelten értékes helyszín: kerttörténeti és turisztikai szempontból egyaránt értékes, jó állapotban megmaradt/helyreállított turisztikai vonzerővel rendelkező kert vagy kertrészlet.

Az *1. táblázat* a felmérésben eddig részletesen feldolgozott kastélykertek számszerű eloszlását mutatja a négy érték kategória szerint, megyénkénti bontásban, illetve összesítve. Látható az összesítésben, hogy a feldolgozott 1014 kastélykertnek a 15,5%-a (157 db) kiemelten értékes, míg 28,2%-a (286 db) az értékes helyszín kategóriába sorolható.

Az országos szintű felmérésből egyértelműen kitűnik, hogy a történeti értékű kastélykertek térbeli elhelyezkedése nem homogén, a kastélykertek száma a Dunántúlon lényegesen magasabb, mint az ország egyéb régióiban. A tájspecifikus kastélykert sűrűség (TKS) olyan számszerű adat, amely egy adott tájegységben előforduló történeti kertek számát jelöli, és történelmi távlatokban nézve fejezi ki az adott táj és a kastélykertek viszonyát (Szabó, 2000). A TKS a vizsgálati terület méretének ($S = 93\,000\text{ km}^2$) és az ott megtalálható kertörökségi elemek

($D = 1293$ kastélykertek) számának hányadosa. A képlet szerint tehát az ország teljes területére vetítve a $TKS = 93\ 000/1293$, ami vizsgálataink szerint 72 körül alakul. Ez azt jelenti, hogy országos átlagban hozzávetőlegesen 72 négyzetkilométerre jut egy kastélykert.

1. táblázat. Jelen tanulmányban feldolgozott magyar kastélykertek számszerű eloszlása a négy érték kategória szerint, megyénkénti bontásban, illetve összesítve

Megye	Összes beazonosított kastélykert (a historicgarden.net szerint)	Ebből feldolgozva	Érték: 1 kevésbé jelentős	Érték: 2 jelentős	Érték: 3 értékes	Érték: 4 kiemelten értékes
BAZ	125	73	28	29	12	4
Bács-Kiskun	39	41	4	14	10	13
Baranya	58	57	12	20	21	4
Békés	101	36	15	13	3	5
Csongrád-Csanád	21	18	6	2	6	4
Fejér	155	75	35	26	7	7
Győr-Moson-Sopron	80	49	3	10	17	19
Hajdú-Bihar	34	18	5	6	1	6
Heves	53	45	3	19	18	5
Jász-Nagykun-Szolnok	33	22	6	8	6	2
Komárom-Esztergom	49	67	35	12	13	7
Nógrád	111	50	16	8	18	8
Pest	120	49	4	21	8	16
Somogy	142	105	32	39	29	5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	70	66	10	29	19	8
Tolna	55	52	20	5	18	9
Vas	130	73	1	17	35	20
Veszprém	69	65	4	29	27	5
Zala	76	53	12	13	18	10
Σ	1293	1014	251	320	286	157

Az értékes és kiemelten értékes kertörökségi helyszínek esetében további pontosítások tehetők kerttörténeti és turisztikai vonzerejükre vonatkozóan. Ennek megfelelően megkülönböztethetők nemzetközi, országos, regionális vagy helyi jelentőségű helyszínek.

Nemzetközi jelentőségű kastélykertek

Ide sorolhatók azok az alkotások, amelyek rendelkeznek azokkal a kertépítészeti értékekkel (az adott kertépítészeti korszak, stílus figyelemre méltó elemeivel, méret, kompozíciós részletek, arányrendszer, szobrászati elemek és nem utolsósorban növényzete, természeti értékei), amelyek nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltóak. Ezek az alkotások gyakran olyan világlátott, felvilágosult gondolkodású és tehetős főúri családok nevéhez kötődnek, amelyeknek lehetőségük volt neves kertépítő szakembereket alkalmazni, értékes elemeket beépíteni ezekbe a kertekbe. Jelentős részük megújult, vagy helyreállítás alatt áll (például a keszthelyi Festetics-kastély parkja, a gödöllői Grassalkovich-kastély parkja, a fertői Esterházy-kastély parkja, a martonvásári Brunswick-kastély parkja vagy a dégi Festetics-kastély parkja).

Országos jelentőségű kastélykertek

Az országos jelentőségű kastélykerteknek fontos szerepük van a magyar kerttörténetben. Bár jelentős kertörökségi értéket képviselnek, nemzetközi szempontból nem feltétlenül tartanak kimagasló érdeklődésre számot (például az alocsútdobozi József nádor kastélypark, a hatvani Grassalkovich-kastélykert, a körmendi Batthyány-Strattman-kastélypark, a noszvaji De La Motte-kastélypark, a fehérvár-csurgói Károlyi-kastély parkja vagy a csákvári Esterházy-kastélypark). Egy szerencsés funkcióváltás vagy nagyszabású helyreállítás átértékelheti a helyzetüket. Példának okáért Csákvár a magyar kerttörténet egyik legfontosabb korai tájképi kertje volt, rengeteg történeti értékkel, míg ma megyei kórház működik benne, kertje elhanyagolt, egykori értékei nagyrészt elpusztultak. Egy nagyszabású helyreállítással, rendkívül érdekes építményeivel nemzetközi szintre kerülhetne.

Regionális jelentőségű kastélykertek

Jelenleg főként egy szűkebb régió számára figyelemre méltó együttesek, de adottságaik és a magyar kerttörténetben elfoglalt helyük alapján – megfelelő marketing és menedzsment segítségével – előbbre léphetnek (például a hédervári Khuen-Héderváry-kastélykert, a kisbéri Batthyány-kastélykert, a seregélyesi Zichy-Hadik-kastélykert, a lengyeli Apponyi-kastély parkja, a hógyészi Apponyi-kastélykert vagy a somogyvári Széchenyi-kastélykert).

Helyi jelentőségű kastélykertek

Elsősorban egy szűkebb közösség számára érdekesek. Történeti, emlékezeti vagy rekreációs szempontból van nagy szerepük. Megőrzésük a helyi identitás és értékörzés miatt rendkívül fontos. Jellemzők ezekre a pontszerű (objektumszerű) kerttörténeti értékek, mint például egy értékes fa vagy szobor (például a geszti Tisza-kastélypark, a hejcei Püspöki palota kertje, a girincsi Dóry-kastélykert vagy a horpácsi Mikszáth-kúriakert).

3.3. A kiemelt jelentőségű helyszínek egyedi feltárása

A kiemelten értékes kastélykertek egyedi felmérése két nagy részre osztható: a kerttörténeti kutatásra és a terepkutatásra.

Az értékes és kiemelten értékes kertörökségi helyszínek kiválasztása a kertek történeti-műemléki értékelése alapján történt, amelyhez a következő szempontok vizsgálata szükséges:

- a kert történeti értéke, mely egyrészt műemlék épület környezete, másrészt eszmei-szellemi vonatkozású (például jelentős történelmi eseményekhez, családokhoz köthető) helyszín;
- a kert kora, illetve az az első dátum, amely bizonyíthatóan meglévő, az együttes részét képező kertet jelöl;
- a kert egyedisége, amely a kert különleges művészi értékére vonatkozik (például az alkotónak vagy a kornak jelentős műve);
- a kert egyedi jellege (ha például a kert a kialakítás korára jellemző típus első képviselője vagy jellegzetes formája);
- a földrajzi kontextus, amelybe a kert beágyazódott.

Kerttörténeti kutatás

A fellelt elsődleges és másodlagos forrásanyag (levéltári források, könyvtári és múzeumi állományok, térképtárak, képeslapgyűjtemények, szakbibliográfiai áttekintés, internetes források stb.) történeti kutatása minden esetben igyekszik minél pontosabb képet adni a kertek kialakulásáról, fejlődéséről. Foglalkozik a helyszínek táj- és településjellegét és -szerkezetet meghatározó szerepével, vizsgálja mindazokat a táji léptékű kapcsolatokat, amelyeket a kastélykert kialakításánál mint adottságokat vettek figyelembe, és amelyek nagymértékben meghatározták a kutatott kastélyok tágabb környezetét képező kistájak arculatát. A kerttörténeti kutatás a kastély építészettörténetét, illetve a tulajdonos család és birtok történetét is érinti. A családtörténeti adatok különösképpen fontosnak bizonyultak, hiszen ezek sok esetben közvetlenül csatolhatók a parkok, kertrészek vagy egyes kerti elemek kialakításához, átalakításához.

Terepkutatás

A terepkutatás célja az egykori kerti elemek beazonosítása a helyszínen, illetve a kert jelenlegi állapotának felmérése és elemzése. A jelenlegi állapot ismerete, sok esetben a jövőbeni hasznosítás ismeretének hiánya ellenére, a teljes műemléki helyreállítás igényét fogalmazza meg még akkor is, ha ezt a legtöbb esetben anyagi vagy egyéb megfontolásokból ütemezni kell. A terepkutatás feladata a kertépítészeti érték- és állapotfelmérés készítése is, amely az adott kertre vonatkozó kerttörténeti tudományos dokumentáció (KTD) része.

Mindezek fényében a felmérőlapokon műemlékvédelmi, tájképi, településképi és dendrológiai szempontok szerint rögzítettük a vizsgálati területre jellemző egyéb adatokat, elsődleges feladatként a területen fellelhető botanikai, építészeti és egyedi tájértékeket, valamint vizuális kapcsolatokat és térszerkezetet határozva meg. Az adatlap kiegészítéseként a jelenlegi állapot egyéb dokumentálásához szükséges fotótár összeállítása is része a felmérési módszertannak.

A felmérések során több esetben előfordult, hogy a kastélykert hivatalos határait nem sikerült egyértelműen azonosítani. Ennek legfőbb oka, hogy a vonatkozó adatok nem minden esetben nyilvánosak. Olyan helyzetek is gyakoriak, amikor a műemléki védelem határa nem esik egybe a kastélykert területével, azaz nem a teljes kastélykert áll védelem alatt.

ÖSSZEZÉS

A kastélykert alkotói, művészi-kompozicionális kvalitásai, történetisége, természeti értékei, ökológiai, városképi és tájképi szerepe, komplex egysége révén egyaránt kiemelt jelentőségű kertörökségi kategória. A történeti kertek rendszerelvű nyilvántartása, védelme és bemutatása egy következetes, országos vagy regionális szintű, interdiszciplináris feladat. A történeti kert értéke a regionális kontextustól is nagyban függ, a hagyományos tájhasználat, a természeti és épített környezet, a néprajzi és egyéb kultúrtörténeti értékek, természeti erőforrások közé szervesen integrálódik. A kastélykert megőrzése, megújítása és hiteles bemutatása egyre több résztvevős, egyre komplexebb feladattá válik. Az új használói igények, a fenntarthatósági elvárások, a társadalmi részvétel, az egyetemes tervezési elvek és még sok egyéb társadalmi norma érvényesítése olyan helyzetet teremtenek, amelyben a történeti előzmények, a kertművészeti analógiák, a megújítási és helyreállítási szempontok mellett a kreatív, absztrahálásra képes, művészi tervezői hozzáállás és látásmód szükséges.

A történeti kertek számbavétele, kutatása és értékelése mellett a kertvédelem kiterjesztését hatékonyan segítő jogi eszköztárra, valamint a kertörökség széles körű értékeinek tudatosítására is szükség van.

IRODALOM

- Berthoz, A. (1997): *Le Sens du mouvement*. Paris: Odile Jacob
- Dézi L. (1916): Báró Jósika Miklós (Negyedik könyv). Budapest, <https://mek.oszk.hu/05800/05804/html/>
- Fekete A. (2007): *Az erdélyi kertművészet. Maros menti kastélykertek*. Kolozsvár: Művelődés Műhely, <https://leptek.hu/en/publication/15>
- Fekete A. (2012): *Az erdélyi kertművészet. Szamos menti kastélykertek*. Kolozsvár: Művelődés Műhely, <https://leptek.hu/publication/19>
- Fekete A. (2019): *Komponált látványok. Történeti kertek és tájak helyreállítása*. Gödöllő: Szent István Egyetem Nonprofit Kiadó Kft., <https://leptek.hu/publication/21>
- Hoog, S. (1982): *Manière de montrer les jardins de Versailles*. Paris: Editions de la Réunion des Musées Nationaux
- Kazinczy F. (1880): *Erdélyi levelek*. Budapest: Aigner Lajos, <https://mek.oszk.hu/15600/15672/15672.pdf>
- Kocsis K. (2020): *Kertpercepció vizsgálatok, Esterházy-kastélykert, Fertőd*. Beadandó feladat a „Történeti kertek és tájak helyreállítása I” című tárgyból, Tájépítész és kertművész mesterszak, MATE, Tájépítészeti, Településtervezési és Diszkertészeti Intézet
- Kollányi L. – Fekete A. – Szikra É. et al. (2021): *A Magyar Kertörökség Alapítvány kerttörténeti adatbázisának tervezett informatikai felépítése, adattartalma és a szakmai webportál leírása*. Kézirat. Készült a Pagony Kft. megbízásából
- Lees-Milne, J. (1970): *English Country Houses: Baroque, 1685–1715*. Littlehampton: Book Services Ltd.
- Paget, J. (1987): *Magyarország és Erdély*. Budapest: Helikon Kiadó
- Parret, H. (1988): *Le sublime du quotidien*. Amsterdam: Benjamins/Hadés
- Sárospataki M. (2014): *Dendrológiai kertek a 19. századi magyarországi kertépítészetben*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola. DOI: 10.14267/phd.2014014, <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/753/>
- Straus, E. (1935): *Vom Sinn der Sinne*. Berlin: Springer
- Szabó T. A. (2000): Erdélyi történeti kertek egy növénybiológus szemével. In: Galavics, G.: *Történeti kertek*. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet–Mágus Kiadó, 69–87.
- URL1: <http://historicgarden.net>
- URL2: Gardens of Versailles Walk. <https://www.routeyou.com/en-fr/route/view/552755/walking-route/gardens-of-versailles-walk>
- URL3: Everton, S. (2014): *Why is Rousham England's Most Influential Garden?* Garden Illustrated, <http://www.gardenillustrated.com/article/gardens/why-rousham-england%E2%80%99s-most-influential-garden>